

Macůrek, Josef

Ještě k tématu Češi a Poláci v minulosti

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1980, vol. 29, iss. C27, pp. [63]-75

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102786>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JOSEF MACŮREK

JEŠTĚ K TÉMATU ČEŠI A POLÁCI V MINULOSTI

Roku 1964 vyšel tiskem v nakladatelství ČSAV v Praze první svazek dvoudílné práce Češi a Poláci v minulosti (str. 434), v němž byl podán vývoj česko-polských styků a vztahů od nejstarší doby do konce 17. století. Jmenovaná práce není pouhým shrnutím výsledků dosavadní historické literatury české, polské či jiné. Liší se také od všech syntetických pokusů toho druhu. Vznikla v pozadí rozsáhlých znalostí historických pramenů, na základě jejich nového hodnocení i pomocí nových metodologických hledisek. Na podrobnou znalost historických pramenů byl položen při přípravě práce zvláštní důraz. Za tím účelem byl proveden podrobný průzkum už vydaných pramenů. Tam, kde to bylo možné, platí to zejména pro dobu od poloviny 15. do poloviny 17. století, byly učiněny rešerše v příslušných archivech českých, polských, rakouských i německých. Tím se stalo, že citovaná práce se stala dílem původním, ať už ji měříme z hlediska českého, polského či jiného.

Podle původních plánů měly být připojeny k jednotlivých úvahám odkazy na dosavadní historickou literaturu i na použité historické prameny, ať už byly dosud tiskem vydány či jsou stále ještě jen v rukopisné formě v uvedených archivech. Avšak z technických i úsporných důvodů i ve smyslu vydavatelských hledisek nakladatelství ČSAV bylo nutné jednak krátit vlastní text práce, jednak vypustit jakoukoliv citaci historických pramenů, ať už tiskem vydaných či nikoliv. Bylo možné učinit jen to, že v závěru díla (str. 391 ad) byl k jednotlivým kapitolám připojen seznam příslušné historické literatury i archivů, v nichž byly čerpány nové poznatky na poli česko-polských styků a vztahů.

Takový postup byl nepochybně ke škodě publikace. Neboť u jednotlivých kapitol nebylo vždy jasné, kde jde o recepci názorů už starší historické literatury, a kde jde o postřehy či poznání nové. Nebylo a není vždy zřetelné, kde úvahy se opírají o tištěné historické prameny a kde vycházejí spíše z pramenů rukopisných, archivních, dosud neužitých a opomíjených. Nebylo a není vidět, kde, jak a čím nová syntéza, pojednávající o česko-polských stycích a vztazích v minulosti, se liší od starších pří-

slušných syntéz či od dílčích monografií, kde a v jakém ohledu je dílem samostatným a originálním.

Z těchto důvodů se jevílo nutné k této práci se znovu vrátit a pokusit se o odstranění příslušných nedostatků. Dnes ovšem není už možné sestavovat dodatečně celý poznámkový aparát, hodnotit celou příslušnou historickou literaturu, registrovat všechny vytištěné i dosud tiskem nevydané historické prameny a provádět jejich rozbor. Jisté změny lze provést jen u některých údobí a to zejména tam, kde archivní rešerše přinesly mnoho nových, dosud neužitých či málo užitých archivních materiálů.

To se týká zejména kapitoly IV. a V., zpracovaných vesměs autorem těchto poznámek, v nichž se přihlíží k době sahající od poloviny 15. do poloviny 17. století a které jsou nesporně páteří celého díla. Zatím co I., II. a III. kapitola, přihlížející k době sahající od 9. do poloviny 15. století se opírají, jak vysvítá ze seznamu připojeného na str. 391—408, vesměs o vydané historické prameny a o příslušnou historickou literaturu, IV. a V. kapitola, týkající se dějin od poloviny 15. do poloviny 17. století, spočívají, jak je vidět zase z přiloženého seznamu pramenů, především na rukopisných pramenech, i když se přirozeně také tam přihlíží k pramenům vydaným a k dosavadní historické literatuře.

Je proto pochopitelná snaha, aby tento pracně provedený archivní výzkum neupadl v zapomenutí, ale aby jeho výsledky byly dalším zájemcům zpřístupněny. Neboť otázky z dějin česko-polských vztahů v minulosti budou nepochybně i nadále opět a opět řešeny, když jejich studium je i bude vždy pomůckou jak k plnějšímu poznání českých a polských dějin tak i oporou v dalším soužití obou národů. Je proto nutné, aby příští badatelé nebyli nuceni začínat archivní výzkum v příslušném ohledu znovu, ale aby měli po ruce dávno již dosažené výsledky archivních rešeršů.

V tomto pozadí vznikla tato práce, která se týká, jak již bylo naznačeno, doby od poloviny 15. do poloviny 17. století.

Čím byla tato doba v rámci česko-polských styků a vztahů? Jaké jsou tu časové i jiné mezníky?

Jde o údobí, které je dnes nazýváno dobou feudální, lépe řečeno dobou rozvitého či pokročilejšího feudalismu, dobou, která je charakteristická, pokud jde o česko-polské styky a vztahy, nejen svým ekonomickým a sociálním rázem, ale také jistými politickými i kulturními skutečnostmi. Vycházíme-li z českých poměrů, což je nakonec nutné, když jde o práci psanou na české straně a především pro českého čtenáře, jsou tu zřejmějše tato dílčí údobí: a) doba od poloviny 15. století až ke konci 1. čtvrti století 16., tj. přibližně léta vlády Jiřího z Poděbrad a dvou členů jagellovské dynastie (Vladislava II. a Ludvíka II.), b) doba nadvlády habsburské dynastie v českých zemích (Ferdinanda I., Maxmiliána II., Rudolfa II. a Matyáše II.) až do počátku bělohorského povstání tj. od roku 1526 do roku 1618, c) doba bělohorského povstání (1618—1620), které zpočátku bylo charakteristické ne zcela ujasněným poměrem k Habsburkům a nakonec ústilo v ostrý konflikt s nimi, d) doba pobělohorská čili údobí třicetileté války (1620—1648), příznačná útlakem se strany Habsburků v českých zemích a dlouhým pobytem české emigrace za hranicemi, mezi jiným také na území polském.

V prvním údobí (od poloviny 15. do počátku 16. století) byl tu, měřeno z českého hlediska, poslední ohlas husitského hnutí a český národní stát v čele s Jiříkem z Poděbrad a potom několik desetiletí dynastického sepětí Čech s Polskem (léta vlády Vladislava II. a Ludvíka II.). — Jiřík z Poděbrad musel řešit již jako zemský správce (za krále Ladislava) a potom po své volbě za českého panovníka (20. III. 1458) řadu složitých politických problémů, v tom také otázku poměru českého státu k soudobému polsko-litevskému státnímu útvaru. Tehdejší česko-polské styky a vztahy se komplikovaly mimo jiné různým postojem Čech a Polska v otázce pruské, v níž leželo do jisté míry těžiště česko-polských styků za panování Ladislava i Jiříka z Poděbrad. Jestliže Čechy stály tehdy vlivem svého zemského správce, Jiříka, na straně pruské opozice (pruských stavů) proti řádu německých křižáků, obrat nastal na jaře roku 1454 vlivem straníka křižáků, Albrechta Braniborského, který tehdy přijel do Prahy a tam se snažil působit ve prospěch německého řádu. Skutečnosti tyto vzbudily na polském královském dvoře nepříznivý ohlas a vše končilo nakonec jednak holdem pruských stavů (v květnu roku 1454), jednak tzv. třináctiletou válkou Polska s německým řádem (1454—1467).

V souvislosti s tím přitáhli na pruské bojiště četní čeští žoldněři, kteří — nemajíce v pohusitské době zaměstnání doma — se tehdy ubírali do Prus v celých tlupách, aby tam bojovali jak na straně Polska a pruských stavů proti německému řádu, tak i ve službách křižáků. Čeští žoldněři byli v Prusích už v březnu roku 1454 a obléhali křižácké sídlo Malbork. Jiní pomáhali křižákům v boji u Chojnice. V říjnu 1454 čeští žoldněři získali ve formě zástavy křižácké město a hrad Malbork, do něhož nakonec slavnostně vjel — po dohodě mezi vůdcem českých žoldněřů, Oldřichem Červenkou a Poláky — polský panovník. — Tyto skutečnosti měly přirozeně i ohlas v celkovém vývoji česko-polských vztahů té doby.

Tzv. hlohovskou smlouvou z roku 1462, jíž Jiří z Poděbrad resignoval na osvětlimsko-zátorské knížectví ve Slezsku i na lenní svrchovanost panovníků nad polským Mazovskem, byly sice vztahy českého a polsko-litevského státu dočasně upraveny, ale vzájemný poměr obou stran nebyl ani jí, ač šlo o událost mimořádného významu, zásadně či definitivně rozřešen. Od roku 1467 docházelo mezi Jiřím z Poděbrad a polským královským dvorem k rozličnému diplomatickému vyjednávání a to zejména v souvislosti s ingerencí papežské kurie do českých věcí, s růstem české vnitřní (protijiříkovské) opozice, zelenohorské jednoty, vedené Zdeňkem ze Šternberku i s českou domácí válkou.

Zřejmá změna v česko-polských vztazích nastala po volbě člena polsko-litevské dynastie Jagellovců, Vladislava na český trůn roku 1471, jíž se ukončilo padesátileté úsilí o to, aby se v Čechách objevil panovník z polsko-litevského prostředí.

Vláda polsko-litevských Jagellovců v českých zemích, nejprve Vladislava II. (1471—1526, na Moravě a ve Slezsku, kterých se zmocnil v letech 1471 až 1490 uherský král Matyáš, až v letech 1940—1516), potom Ludvíka II. (v letech 1516—1526) má v dějinách česko-polských vztahů nepochybný význam. Nikdy předtím nedošlo k takovému spojení českých osudů s rozsáhlým polským či polsko-litevským státem. Roku 1471 začalo více než padesátileté údobí úzké česko-polské politické spolupráce, praktické i oká-

zale proklamované. Začala se v tom ohledu vytvářet jistá tradice, k níž se nejednou hlásily pozdější české i polské generace. Po roku 1498 docházelo mezi českými zeměmi a polsko-litevským státem k řadě politických smluv (např. r. 1498, 1507, 1509, 1517), které měly na zřeteli nejen zájmy společné dynastie ale vlastně federaci českých zemí a Polska jakožto dvou státních celků, vzájemně na sobě nezávislých, v níž však vládnoucí polsko-litevské dynastie tj. Jagellovci vystupovali, opírajíce se o uvedené politické smlouvy i o pomoc stavů z jedné i druhé strany, jako jednotící moc.

Také v této době důležitým činitelem v česko-polských vztazích bylo námezdni vojsko, které tehdy bylo v polských službách a které se skládalo především z Čechů, pocházejících jak z vnitřka českých zemí, tak z východoslezských knížetství, která byla v 2. polovině 15. století připojena k polské koruně. Bez těchto žoldněřů Polsko nevedlo ani v 2. polovině 15. století ani počátkem 16. století takřka žádné války. Na Baltu i na jihovýchodní hranici Polska se tehdy české námezdni vojsko velmi aktivně uplatňovalo.

Význam těchto vojenských jednotek tehdy nespočíval jen v jejich vojenské účasti na polské straně. Z hlediska česko-polské vztahové problematiky je ještě důležitější jejich korespondence, psaná vesměs v jazyku českém. K této třeba v rámci česko-polských vztahů i při studiu českého spisovného jazyka 15./16. století nepochybně přihlídnout.

Jak je vidět, při politické a vojenské spolupráci v době vlády českých Jagellovců nezůstalo. Česko-polská vzájemnost a součinnost se tehdy výrazně projevovala také na poli kulturním. Na české půdě tehdy — v době soudobého rozmachu humanismu a renesance — došlo k pozoruhodnému růstu uměleckých i stavitelských památek, tvořených namnoze podle vzorů běžných v té době — často pod přísným italským vlivem — v Polsku. Co navíc, české písemnictví se tehdy stalo vzorem pro soudobé písemnictví polské, jak o tom svědčí ortografické i jazykové bohemismy. Češtiny se tehdy často užívalo jako úředního jazyka a to jak uvnitř polsko-litevského státu, tak ve styku polského prostředí s českými zeměmi.

Nakonec však společenství dynastie v českých zemích i v Polsku nevedlo k trvalému zachování česko-polské politické či jiné spolupráce. Roku 1526 neusilovali na královském dvoře v Krakově o udržení dědictví po českém Jagellovci Ludvíku II. Bylo to jistě málo lákavé v době, kdy Uhry a tím také jih Polska byly ohroženy tureckým nebezpečenstvím, které nabývalo ve střední Evropě po mohačské katastrofě nebývalých rozměrů. — Polská politika zaujatá jinými evropskými problémy přihlížela tehdy také k mocenskému růstu Habsburků jen trpně. Ani z české strany se roku 1526 neobjevily — po jistých zkušenostech získaných za jagellovské éry — pozoruhodnější pokusy o novou polskou kandidaturu na český trůn.

V druhém uvedeném údobí (1526—1618), kdy se české země ocitly ve sféře habsburského soustátí a kdy se vlivem cizí dynastie i rostoucího německého živlu u nás stále více zapojovaly na jiné evropské oblasti, se dosavadní linie česko-polských vztahů nalomila či změnila. Neboť nová, cizí dynastie vládnoucí v českých zemích přispěla jednak k deformaci dosavadních česko-polských vztahů a styků, jednak tyto vztahy a styky příliš podle svých osobních či dynastických zájmů ovlivnila. Pokud Habsburkové jako čeští králové přispívali k soužití českého a polského prostředí, činili tak především proto, aby toho využili ve svém zápasu o polskou korunu, který

nabyl v 2. polovině 16. století velmi dramatických rozměrů. Přitom neváhali dovolávat se ani tradic týkajících se kmenového a jazykového příbuzenství českého a polského národa, které se udržovaly v českém i polském prostředí od dávných dob a byly živé také v 16. století.

Ale přesto nedošlo po roku 1526 k nějakému většímu odcizení Čechů od Poláků či naopak. Existoval tehdy — přes hegemonistické tendence Habsburků — nejen polský, ale i český stát. Udržoval se dále vliv české stavovské vlády na vnitřní i zahraniční politiku, pokud se týkala českých zemí, na hospodářské i obchodní poměry doma i ve styku s českým okolím. Česká stavovská vláda se snažila udržovat dobrý poměr českých zemí zejména k Polsku a odmítla pomáhat Habsburkům v jejich zápasech o polskou korunu. Dovolávala se přitom česko-polského příbuzenství, starých česko-polských smluv a trvala na mírovém řešení habsbursko-polských sporů, pokud se objevily zejména v 80. letech 16. století. Ve zvláště rušných chvílích (např. roku 1588) česká stavovská vláda hrozila dokonce Rudolfovi II., že mu vypoví poslušnost, pokud by jednal a rozhodoval v polských otázkách bez jejího vědomí a souhlasu.

Nepoklesly tehdy ani česko-polské styky v oblasti hospodářské či obchodní. Spíše naopak. — Neustal ani styk mezi českým a polským prostředím na poli kulturním. Tu ovšem docházelo k jistým změnám. Jestliže ještě v 1. polovině 16. století se v Polsku pokračovalo v následování české literatury, českých jazykových a literárních vzorů, v 2. polovině téhož století, kdy došlo k obdivuhodnému rozkvětu polského národního písemnictví, nastal opačný vývoj a to přesto, že české kulturní, literární i jazykové vlivy mohla podepřít činnost polské větve Jednoty bratrské, která se vystěhovala roku 1548 (v počtu asi 800 osob) do Velkopolska. Nastoupily spíše vlivy, respektive předpoklady vlivů polského národního písemnictví na český jazyk i na české písemnictví, které ovšem měly vrcholit až později, totiž v době českého národního obrození.

Ve třetím jmenovaném údobí (1618—1620), kdy české země se rozešly s Habsburky, pokusily se jít v Evropě samostatnou cestou ve své vnitřní i zahraniční orientaci a navázaly v tom směru bezprostřední styky s polským prostředím za účelem nového uspořádání věcí v českých zemích i ve střední Evropě vůbec, nabyly česko-polské vztahy a styky zvláštní podobu či ráz. Za českého stavovského povstání, které se přiřadilo — přes svůj feudální charakter — k silám, jež představovaly ve své době myšlenkový, společenský i hospodářský pokrok v Evropě, kdy tudíž české země stály politicky, hospodářsky i kulturně v progresivním evropském táboře, se české cesty s oficiálním Polskem rozcházely. Neboť polské vládnoucí kruhy měly tehdy jinou orientaci nežli vládnoucí kruhy české. Byly v době, kdy byla v platnosti spojenecká smlouva varšavského a vídeňského dvora z roku 1613, pro spolupráci polsko-litevského státu s Habsburky: nejen z hlediska jejich myšlenkového či náboženského zaměření (katolicismu), ale také z hlediska jejich politického (absolutistického) úsilí. Uznávaly prospěšnost silné panovnické moci, kterou představovali Habsburkové při řízení státu uvnitř i navenek. Viděly v ní nutný korektiv proti stavovskému (šlechtickému) egoismu a partikularismu, který převládal v té době ve větší části střední Evropy a v Polsku jmenovitě. Ve vědomí, že polská šlechtická republika (Rzeczpospolita), jíž polsko-litevský stát po-

čátkem 17. století přes svůj monarchistický ráz fakticky byl, není s to obstát či udržet se v prostředí či v sousedství evropských absolutistických států, polské vládnoucí kruhy byly pro politickou i vojenskou spolupráci s Habsburky. Touto politickou (i náboženskou) orientací byla v době českého stavovského povstání velká část polské společnosti neutralizována a nebyla s to postavit se po bok povstalecké Prahy.

Ale přes to se v polském prostředí objevily zřejmé sympatie s českým odbojovým hnutím, jehož cílem z daných okolností nebylo toliko dosáhnout z Polska vojenskou pomocí v bojích s Habsburky jak spíše neutralitu ze strany polské. Takové sympatie se ozývaly v kruzích drobné i střední šlechty, zčásti také v měšťanstvu, dokonce i mezi některými magnáty, pokud sympatizovali — se zřetelem ke společným náboženským (protestantským) názorům — s českým stavovským povstáním. Váha této složité opozice nebyla sice taková, aby se zatlačily do pozadí kruhy závislé na většině polských magnátů, na církvi i na polském královském dvoře, ale přesto došlo v polském prostředí v letech 1618—1620 ke zjevnému rozdělení. Jestliže vládnoucí polské kruhy se vyslovovaly pro diplomatickou i vojenskou podporu z Polska Habsburkům a vyslaly jim přes Moravu směrem k Vídni na pomoc tzv. lysovčiky, v opozičním polském táboře zaznívaly zjevné sympatie s českými stavy, když zahájily otevřené boje s habsburskou dynastií. Vlivem toho vpádu polsko-litevských lysovčiků do Slezska a na Moravu nemohly odpovídat představám Habsburků, pokud se týkaly vojenské pomoci z Polska ve smyslu habsbursko-polské politické i vojenské smlouvy z roku 1613.

Ve čtvrtém uvedeném údobí (v letech 1620—1648), kdy český stavovský stát dohrál svou úlohu i v mezinárodní politice a stal se pouhou částí rozsáhlé habsburské absolutistické monarchie, se povaha česko-polských vztahů a styků proti předchozí době očividně změnila. České země přestaly být vedle tehdejšího polsko-litevského státu plnoprávným partnerem a nemohly udržet — za soudobého znovu upevňovaného spojeníctví varšavského a vídeňského dvora — dosavadní kontinuitu v česko-polských vztazích. Mohla ji do jisté míry podpořit — jako po roku 1548 — nová vlna české emigrace, která se usadila po svém vyhnání z českých zemí (zejména roku 1628) na velkopolské půdě. Ale úloha této nové vlny české emigrace se v tehdejších česko-polských vztazích — ve srovnání s prvním vyhnáním Jednoty bratrské — značně zúžila. Neboť uvedená druhá fáze české emigrace neměla v polském prostředí dosti možností, aby udržela starší formy česko-polské spolupráce na stejné výši. Souviselo to už s tím, že význam polské střední šlechty protestantského vyznání, která se dříve exponovala ve spolupráci mezi Čechy a Poláky, v 17. století stále více klesal. K moci se dostala — více nežli kdy jindy — magnátská, klerikálně katolická oligarchie, která byla — až na čestné výjimky — k osudům českého, většinou nekatolického národa vesměs lhostejná. V souvislosti s tím nemohla ani prvá část české pobělohorské emigrace, která odešla ze své vlasti hned po bělohorské bitvě, ani druhá vlna české emigrace, která ji následovala po vydání tzv. Obnoveného zřízení z roku 1627, v polském prostředí rozvinout náležitou činnost, i když se jí dostalo podpory od několika ochránců polských protestantů, zejména od členů velkopolského rodu Leszczyńských, a ač měla velkou oporu ve vědecké i pedagogické

činnosti J. A. Komenského, který dlel na polské půdě od roku 1628 až do roku 1641 a potom krátce také roku 1642, 1644 a 1648.

J. A. Komenský, který byl k polské zemi i k polskému lidu přitahován myšlenkou o velkém příbuzenství českého i polského jazyka a národa, ale který měl nedůvěru k polské vládní katolické klice, netající se sympatiemi k císaři Ferdinandovi III. i k jeho politice, namířené proti nekatolíkům českým i vůbec, se nakonec usadil v pobaltském, západopruském městě Elblagu, které sice teoreticky náleželo Polsku, ale v poslední fázi třicetileté války bylo v rukou švédského vojska. Koncem června r. 1643 se Komenský obrátil na švédského kancléře A. Oxenstierna se sdělením, jaké naděje příslušníci české emigrace chovají ke Švédsku. V téže době také někteří jiní představitelé českých stavů, žijící v emigraci, spojovali své politické kombinace s pronikáním švédských vojsk do střední Evropy a upírali své zraky k švédskému vítězství. To přirozeně nemohlo zanechat jistý odraz v polském prostředí i v soudobých česko-polských stycích.

K uvedeným skutečnostem ve sféře česko-polských styků a vztahů 15. až 17. století autor této úvahy shromáždil v českých, polských i jiných evropských archivech velké množství nových cenných pramenů (vesměs listin a listů) a důležitější z nich soustředil v nové variaci díla „Češi a Poláci v minulosti“. Jeho strojopis v rozsahu asi 800 stran kancelářského formátu, obsahující asi 490 příloh, je zatím uložen v jeho soukromém archivu. Závěrem je v této úvaze připojeno několik ukázek u uvedených příloh.

PŘÍLOHY

L

(1454) 28. X. Starogard¹

Marek z Březnice purkmistru a radě města Gdaňska: žádá zaplacení svých vojenských služeb.

Państwowe archiwum Gdańsk, odd. Documenta, orig., česky.

Službu svú vzkazuji vaší milosti, páni milí, a vždy prosím vaše milosti, abyšte mi věrnú službu mieti v paměti ráčili a odbyli mne tak, jakož vaše milost řekla, kterak mne tu v vašem městě odbyti ráčíte i také králov list, jakož jeho milost psal, abyste mne odbyli, to také vaší milosti památno bylo a podle toho vaší milosti věřím jako pánóm svým, že mne odbyti ráčíte, nebt' veliké nedostatky a utrpenie mám se vši svú rotú. Protož vždyť vaší milosti věřím, že svému rčení dosti učiníte, nebt' bych vaší milosti raděj slúžil, než bych vaší milosti hněval. A jestliže by vaše milost nyní tak mnoho nemohla dáti, ale vždy nějakú (!) sumu abyšte mi po tomto poslu poslati ráčili. Pakli byšte vždy toho neráčili učiniti, tehdy bych již mošil (!) to dobrým lidem najprv osvědčiti, že mi svévolně platiti

¹ Starogard Gdański, město ve vévodství gdaňském.

nechcete, a potom bych možil(!) na to tak pomysliť s těmi dobrými lidmi, kteříž jsou se mnú, že by mi té naše věrné služby žel nebylo. Jehožt vaší milosti věřím, že mne sobě raději zachováte, a já vaší milosti raději bych slúžití mimo jiné . . . Datum Stargar¹ Simonis et Jude.

Marcus de Brzeznicz
capitaneus equitum et peditum

Adr.: Famosis ac circumspēctis dominic preconsuli et consulibus civitatis Gedanensis favorosis . . .

II.

1458 25. IV. Holubi

Rachval z Cimberka, hejtman na Holubi porkmistru a radě města Toruně: žádá, aby mu sdělili, proč obžalovali pluskovského šoltyse. Ujišťuje, že šoltyse potrestá, bude-li jeho vina prokázána.

Państwowe archiwum Toruń, odd. Documenta, n. 1793, orig. česky, pečet.

Službu svú vzkazují, páni a přátelé milí. A přišel před mě šoltys z Pluskov² a žaloval mi, že by od někoho k vám byl obžalován, a příčiny nevím, proč ini (!) zač. Protož dajte mi to věděti, oč jest k vám omluven, jestliže by co neřádného činil, ješto by neměl činiti, žeť bych já mu toho nesvolil, by on co měl neslušného dělati. Ale já naň nic nevím, by on co neřádného učinil. I prosím vás, dajte mi toho odpověd, kterakú k němu vinnu (!) máte. Jestližeby čím vinen byl, žeť bych ho chtěl o to trestati. Dán na Holubi³ v úterý den svatého Marka euvangélisty etc. 1458. A že se s toho míni vyvésti, kto by naň co pravil.

Rachval z Cimberka, hajtman na
Holubi

Adr.: Múdrým, opatrným pánóm purgmistru i radě města turinského, přátelóm milým, bud' dán.

³ Golub, nyní Golub — Dobrzyn, město ve vévodství bydgošském.

² Pluskowosy, nyní obec ve vévodství bydgošském (severně od Toruně).

III.

1458 25. IV. Malbork

Čtibor z Dešenic, Mikuláš a Štěpán z Holubic: kvitují jménem své rotý polského krále ze záškodních listů.

Archiwum Głównie akt dawnych, odd. Documenta, Warszawa, ne. 1340/60.

My, podepsaný Stibor z Dešenic, Mikuláš a Ščepán z Holubic vod nás i ode všech tovarišuov rotý naše vyznáváme tymto listem obecně přede všemi, ktož jej uzří aneb čtúce slyšeti budú, že jakožb (!) smy byli v službě u najjasnějšího kniežete a pána Kazimíra, krále polského, velikého kniežetě litevského, pána a dědice ruského a pruského etc., a jměli sme listy záškodné od jeho milosti na čtyřitseti koní bez tří koní, listuov záškodních ze všech spolu z Dubravskú z Dubrvice, kerý jest Chlmo⁴ pod králem švrchupsaným zdradil (!), jeho milost propůščeňmy a ty listy, kvitujem ji mrtvíce mocí listu tohoto, keré jsú nám od potčátka (!) služby dané až do konce i keré nám na Chlme⁴ zhynuly, že my anijť jiní od nás švrchupsaného krále na věky nejhmámy napomínati, než proti každému, ktož by jeho milosti napomenul, takovými našimi listmi zastúpiti. Pakli bychom co proti tomu učinili, tehdá bychom proti našich (!) cti i viery učinili. Tomu na potvrzení já Stibuor vlastní svú pečet k tomu listu jsem přivěsil a my všechny švrchupsaní pro větší svědomí a lepší jistotu připrosilit' sme urozeného pána a statečného rytíře pana Oldřicha Črvenky⁵ z Ledeč, že i on jest svú pečet k tomuto listu přivesil. Jenž dán na hradě Marburce⁶ v středu před svatým Matějem léta narození božieho tisícého štyrstého a padesátého osmého.

IV.

1586 28. V. Kroměříž

Stanislav Pavlovský Bartoloměji Paprockému: Děkuje za zaslání polského překladu popisu Pruska, který Paprocký Stan. Pavlovskému věnoval. Dílo toto mělo by být podle St. P. věnováno spíše někomu z Poláků, který z Pruska pochází nebo tam žije nežli Stan. Pavlovskému, který se nenarodil ani v Prusích ani v Polsku, ale ve Slezsku. Jeho rod pochází ovšem z Polska, jak svědčí i jeho znak. St. Pavlovský vrací B. Paprockému zmíněné dílo a připojuje znak svého rodu.

Státní archiv v Kroměříži, odd. kopiářů, sv. 23, f. 48–49, soudobý přepis.

⁴ Chelmo, město ve vévodství bydgošckém.

⁵ Oldřich Červenka z Ledic, nejvyšší hejtman v Marienburku, pán na Holubě (Golubě ve vévodství bydgošckém). Srovn. Państwowe archiwum Toruń, odd. Documenta, nr. 1782. — Państwowe archiwum Gdańsk, odd. Documenta, sign. 75/93, 75/89.

⁶ Malbork, město ve vévodství gdańckém.

Domino Bartholomaeo Paproczy⁷, sermi Poloniae regis stipendiario. Descriptionis Prussiae⁸ translationem polonicam operâ vestrâ in lucem prodituram familiaris vester unâ cum literis vestris nobis reddit. Equidem studium vestrum probamus animique erga nos vestri propensitatem eo gratius complectimur, quo maioribus officiis vos nobis obtrungi paratos esse, ex praedictis literis vestris intelligimus. Quod vero ad opusculum praesens attinet, id potius cuipiam ex Poloniae proceribus, qui vel e Prussia oriundus est, vel isthic degit, quam nobis alibi natis et in provinciâ nullum plane linguae polonicae usum habente commorantibus inscribendum ac dedicandum esse videtur. Neque enim vos celare volumus, nos non in Poloniâ (prout vobis sinistre informationem datam esse ex eiusdem opusculi praefatione coligimus), sed in Silesiâ natos esse, nec paternum solum, quod cuivis dulce est, abnegare velle, quamvis inficias ire noluimus, familiam nostram olim ex Poloniae regno originem suam trahere, quod vel ipsum stemma testatur. Exemplar itaque praefatum ad vos remittimus ac in amoris signum vobis notitiae nobiscum contrahendae cupidis numisma aureum faciem emblematae nostrum referrens mittimus, si quâ praeterea in re vobis gratificari potuerimus, officioso vestro erga nos animo pari benevolentiam libenter responsuri. Hisce vos recte in domino valere optamus. Datum Cremsirii die et anno ut supra, id est 28. maii anno 1586.

Stan Pavlovský⁹

V.

1587 29. X. Nowe miasto Korczyn¹⁰

Mikuláš Firlej z Dabrowice¹¹, kastelán biecký Ladislavovi Popelovi z Lobkovic: ¹² žádá, aby bylo zastaveno tažení arciknížete Maxmiliána¹³ do Polska. Vedoucí činitelé v Polsku i v českých zemích jsou (podle M. Firleje) povinni pečovat o dobré česko-polské vztahy.

Státní ústřední archiv Praha, odd. Polonica k roku 1587, orig.

... Iż z Jeho Jasności¹³ także WMcz¹³ raczyliście tu przyjechać do nas z wojskiem zbrojnym, z działy, nie obyczajem przyjacielskim, nad pacta i foedera tamtych państw z ta koroną, cheąc nam nad pozwolenie i wolną electią naszą panować i królować, za powodem i poduszczeniem niektórych

⁷ Bartoloměj Paprocki z Hlohohol a Paprocké Vûle, srovn. K. Krejčí, *Bartoloměj Paprocki z Hlohohol a Paprocké Vûle. Život — dílo — forma a jazyk*, Praha 1946.

⁸ Dílo toto v seznamech prací B. Paprockého nikde neuvádí.

⁹ Stanislav Pavlovský, biskup Olomoucký 1579–1598.

¹⁰ Nowe miasto Koeczyn (též Korczyn), město ve vévodství kieleckém.

¹¹ Mikuláš Firlej z Dabrowice, napřed kastelán biecký, potom vévoda krakovský.

¹² Ladislav Popel z Lobkovic, průvodce arciknížete Maxmiliána, zvoleného krále polského při jeho cestě do Polska.

¹³ Arcikníže Maxmilián zvolený částí polské šlechty za polského krále (22. VIII. 1587).

mało baczných na ojczyznye swa miłą obywatelów koronnych, którzy tam się J. arcyks. Mczi¹³ przysługować chcza, czego w moczi nie mieli i nie mają i którzy iusz w nadzieji regimentu swego, który sobie obiecowali, nieznośne despecti, krzywdy i szkody ludziom zacnem na osobach i majetnościach ich poczynili, tedy zatem przyszło jako wszystkim innem, tak tesz i mnie o tem myślecz, jakobyśmy takowemu niepodziwianemu niebezpieczeństwu zapobieżeli i przedsięwzięcie tych zapamiętałych ludzi i także arcyks. JM.¹³ zahamowali nisz jakobyśmy ochotnie JMcz¹³ w naszej krajinie częstowali. Jest zaprawde co sobie za ciężko brać tej koronie przeciw arcyks. Mczi¹³ i WMcz¹², którzy będąc zdawma bracią naszą w tak miłym pokoju i zgodzie zawždy z nami żywiąć mieliście jako rady królestwa czeskiego i państw do niego służących, związków i spisów dawnych przestrzegać. Jednak ja nie tak winuję arcyks. JMcz¹³ jako pana młodego, sławy sobie i zacnemu domowi swemu żyjącego, że za złą informatią tych, którzy go prawie perswasiami i obietnicami swemi zwiedli, to przedsięwziął, ani WMcz¹², starych i dawnych sług tego sławnego rodu, żeście tego młodego pana opuścić niechcieli, jako tych winuję samych naszych Poliaków, którzy się nam i ojczyźnie swej gorszemi stali nisz najodleglejszy cudzoziemcy, isz oni wiedząc dobrze, jakowej mogła i miała być ważności ta takowa ich electia, której jakim się obyczajem podieli i jako ją potem prowadzili, i my baczyliśmy dobrze i skarb arcks. JMcz¹³ podobno wie przedsie i ojczyzną swą w wielką trwogę i zatrudnienie radą swą przywiedli i Jego arcyks. Mocz na takim szancu postawili, że mu się barzo trzeba na wszystko oglądać i dobrze o sobie czuć. I te sławne narodym wielkimi związki i przyjaźnia i dobrem sąsiedstwem złączone w wielka niedufność i nielubność zaciągnęli. Bo podobno rozumieją że na którąkolwiek stronę rzeczy padną, przedsie oni z zyskiem zostaną. Jeśli by swe przewiedli, spodziewać się za zasłoną arcyks? JMcz¹³ nam sami królować i przestrono sobie w naszych dobach poczynać. Jeśli tesz tego niedokaża, jakoż baczyc WMcz¹² dotad raczysz, jako naszzy ludzie wszyscy są tej sprawie przeciwni, tedy by sradzi między temi dwiema narody tak dobrze zamieszali i zawichrowali, że by w tej zamąconej wodzie mogli przedsię węgorze łowić, gdyż swoje wszystko mało nie wszyscy poutracali.

Należy to nam, miłościwy panie, którzyśmy są w ojczyznach naszych jakiego zawołania ludzmi i radami przysięgłymi, abyśmy temu zabiegali a o to sie starali, iżbyśmy taką miłość i pokój podali między narody nasze-mi potomkom naszym, jaki nam podali ojcowie naszzy i my sami go dotad zażywali a że byśmy niezgodą i rozlaniem krwi chrześcijańskiej nieczesili ludzi pogańskich.

I kdyby chcieli za jakim affectem swoim panowie naszzy co przedsiębrać niesłusznego, powinniśmy ich napomnieć i temu się oponować

Racz WMcz, mój mciwy pan, do tego wieść arcyksiężę JMcz¹³, niech salubriora et quietiora consilia weźmie przed się. Gdy się sine affectu obrachuje, dozna tego, że ci ludzie niemogli prawa żadnego JMcz dać na koronę . . . Jedno przebóg niech JMcz nam ojczyznę naszą miłą w swobodzie zaniecha . . .

VI.

1620 16. X. Praha

Instrukce českých stavů delegátům z českých zemí vyslaným k polskému sněmu: Čeští delegáti měli mimo jiné poukázat na dobré vztahy českých zemí a Polska v minulosti, měli vzpomenout jazykové i kmenové příbuzenství obou národů. Měli zdůraznit odvěké polonofilské chování Čechů a to zejména v době polské politické krize v 2. polovině 16. století. Měli žádat od Poláků analogický postup vůči Čechům za soudobého českého stavovského povstání.

Státní ústřední archiv Praha, S M G 54, soudobá kopie.

... Caeterum, cum antiquissima pacta et foedera inclytis regibus Poloniae et ordinibus eiusdem regni, pax omnibus saeculis optata, amicitia, vicinitas et bona correspondentia cum inclytis quoque regibus Boemiae regni et eiusdem incorporatarum provinciarum ordinibus tam maiorum quam recenti nostrâ memoriâ intercesserint, unde mutuus amor, commendandi et remeandi negotiandique libertas, commerciorum usus, acquirendi et dicandi modus, summa denique rerum publicarum harmonia profociscitur et salus. Eâpropter RSMtas, dominus noster clementissimus necnon ordines inclyti regni et incorporatarum provinciarum nequâquam praenominata pacta et foedera à majoribus sancte et inviolabiliter observata obvenientibus hisce rerum mutationibus à partibus RSMtis in Poloniâ eiusdemque proceribus quoque modo in dubium vocari, quin potius cum sermo rege nostro inclyti regni Boemiae, incorporatarum confoederatarumque provinciarum ordinibus eadem laudabili majorum nostrorum more renovare, continuare et confirmare dignaturos...

Quamvis autem saepedicta pacta, conventa... tali modo constituta habeantur, ... his in contrarium... miles copiosus (in Polonia) legitur, limites... Silesiae, Moraviae... intrat penetratque... denique hostilibus armis Buquogio et Tampiero¹⁴ se adjungit. Dolendum et mille suspiriis contestandum praeclare conceptâ spe de dominis Polonis, amicis, vicinis et verè fratribus patruisque eodem patre, origine, gente, lingua progenitis frustratos hactenus fuisse... Meliorem fortunam inclyto regno Poloniae Boemiae et incorporatarum provinciarum ordines adprecatos fuisse esse debet. Quod cum annis 1587 et 1588...¹⁵ Rudolphus II. contra Polonos Maxmilliano fratri subsidia postulare, illi ordines (regni Bohemiae) intuitu pacto-

¹⁴ Bouquoy, Dampierre, velitelé císařských vojsk na Moravě.

¹⁵ Slova o velkém jazykovém i kmenovém příbuzenství Čechů a Poláků zdůraznili čeští stavové také v přípisě k polským stavům (1620 18. X., Biblioteka hr. Raczyńskich v Poznani, rkp. nr. 2, str. 707–709, soudobý přepis): ... Ad reveren., illustr., magnif. nobiles Dominationes vestras non semel serio scripsimus et non nisi omnem amicitiam ab eisdem nobis pollicebamur. Hoc quippe cum eiusdem generis a Czecho et Lecho usque principibus laudatissimis in nos derivata propagatio, tum foederum priscorum toties inter Bohemos et Polonos solemniter renovatorum et a nobis sancte hactenus cultorum religio vehementissime suadere videbatur...

rum conventorum eadem imperatori denegantes indignationem imperatoriam potius quam foederis fractionem incurrere maluerunt...¹⁶

Nunquam domini Poloni à nobis otiam lacessiti, minus provocati fuère, ut sine iustâ causâ arma induere et contra fratres capessere possint valeantque...

¹⁶ Podrobně o tom J. Macúrek, *Češi a Poláci v 2. polovině 16. století*, Praha 1948, str. 137 ad.

